

ORVOSI ÉRTEKEZÉS

A

KÉN S A V R Ó L,

MELLYET

ORVOS DOKTORRÁ LÉTEKOR

KÖZRE BOCSÁJTOTT

LUKÁCS MÁRTON.

PESTEN,

ESZTERGAMI K. BEIMEL JÓZSEF BETŰÍVFL.

1 8 3 5.

TEKINTETES

FÁJLI

FÁY ANDRÁS

URNAK, TÖBB TEKINTETES VÁRMEGYÉK,

TÁBLABIRÁJÁNAK, MAGYAR TUD. TÁRSASÁG'

TISZTELETI TAGJÁNAK, 'S PESTI NEMZETI

CASINÓ EGGYIK IGAZGATÓJÁNAK

'S TB.

2 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1

HAZÁNK BUZGÓ FIÁNAK
S A S I G M A V Á T

NEVEZÉSÉNEK TISZTELETÉRE
ÖRÖK TISZTELETE

HAZAFELTARTÁS ÉS HAZASZERETET

1918

JELEŐL

A' SZERZŐ.

A' kén-sav (kénolaj, vitriol-olaj; acidum sulfuricum, oleum vitrioli) szabadon létezik a' tűzokádó hegyekben; kevés sósavval egyesítve Humboldt Puracé' és Satará', (Andes heglánczai Uj-Granadában) mások Gáva' s egyéb tűzokádó hegyek' forrásaiban találták. Alaptestekkel egyesülve pedig igen nagy mennyiségben létezik a' természet mind három országában.

Valentinus Bazil tizenötödik században kén-savas-vasacsból (zöld-vitriol, vas-gáliczkő; sulfas ferri, vitriolum ferri, vitriolum viride) olaj tömötségu' égető savat párolt-le, mit vitriol-olajnak nevezett-el (oleum vitrioli). Gyárképen először Nordhausen városában (Szászországban) készítettet; honnan e' sav Nordhausen, vagy Szász mellék nevet visel, noha most már máshol is készítik; és pedig illy módon:

A' kénsavas-vasacsot mindaddig pörkölik, míg zöld színe fehérré nem változik; az az: míg jégesedési vizéből nagy mennyiséget el nem veszít, és a' vasacs a' levegő savítója által vasaggá nem válik. A' pörkölt-kénsavas-vas-ot üveg vagy álporcellán görebben mind addig tüzesítik, míg jégesedési vize/le nem párolog; ekkor a' tüzet nagyobb polczra emelik; melly által a' kénsav a' vas-ot magától elbocsajtja és lepárolog az üveg-szedőbe. A' kénsav lepárolgása után a' görebben maradt barnás-erős vas-ot kevés kén-savval ángoly erős név alatt

közhaszonra fordítatik (rubrum anglicum, colcotar vitrioli, caput mortuum vitrioli). Illy módon készült sav' önsúlya 1,890, és ha léggel érintésbe jó fehér-barnás füstöt bocsajt-el magától.

A' kénsav a' kénnek (büdöskő, sulfur) salétrommali (nitrum) elégetése által először Angolyországban 1697. évben — gyárképen pedig csak a' tizennyolczadik században készítettett; és az illy módon készült sav ángoly kénsav nevet visel.

Az ángoly kénsav (acidum sulfuricum anglicanum) készül a' kén elégetése által, de ha ez csak egyedül égetetnék-el, úgy csak kén-savacs készülne (acidum sulfurosum); azért savítóval bővelkedő fojtó-savas-hamagot adnak hozzá: hogy a' kén-savacs kén-savvá változék; t. i. a' salétromban létező fojtó-sav savítójának egy része az elégéskor a' kén-savaccsal kénsavat-másik része a' fojtóval fojtó-savacsot, a' légben szétterjedőt, alkot; már most a' fojtó-savacs a' levegőből a' savítót magához vonván, ismét fojtó-savvá válik, és mind gőz a' csarnokban tétező fenmaradott kén-savacs' egy részét ismét kénsavvá változtatja, ez mind addig folytatik, mig nem a' lég minden savitóját elveszi, és a' csarnokban fojtó és fojtó-savacs létező; ekkor ujra fris léget eresztenek a' csarnokba, és a' fentebbi munkálodás elkezdődik.

Ezen munkálat üveggel, vagy olommal bevont csarnokban megy véghez, mellynek fenekét több hüvelyknyi magasságra víz lepi-el: hogy a' bellétező lég mentől nedvesebb állapotban tartassék. A' kén- és salétrom elégetése vagy valamelly lemezen ben a' csarnokban, vagy azon kívül hozzá alkalmazott csókkal felkészült tűzhelyen történik, honnan a' szárma-

zott gőz a' csók által a' csarnokba száll, melyből a' fenemlitett út 's mód szerént a' kénsav elkészülvén csepekké válik, és a' csarnok fenekére le hull; egy része mégis a' salétrom' elégetéséből származott hamaggal, mint kénsavashamag elvész. — A' kén aránya a' salétroméhoz = $1 : \frac{1}{2} - \frac{1}{3}$.

Mikor a' csarnok fenekén létező kénsav 1,15—1,20 önsúlyu, akkor azt ólom edényekbe lecsapolják, hol is mind addig párologtatják, míg a' kénsav 1,50 önsúly, fel nem hág. De mint-hogy az ólom nagyobb hévmérsékletet el nem olvadás nélkül ki nem áll; azért a' vizös savat, üveg vagy álporcellán görebe általtöltik, hogy a' még jelenlévő vizet egészen lepárolják, és ezt a' csarnok alapa öntésére felfogják. A' víztől majd egészen ment savat (vigyázva) üveg vagy álporcellán edénybe töltik, melyet ugyan azon nemű dugóval dugnak-be, és ezt olvasztott kénnel beforrasztják, és lekötik. Ezen edények szalma kosárba rakatnak-el az eltörés ellen.

A' tiszta tömény kénsav vegy részei kén (sulfur) és savító (oxygenium) meg nem határozott arányban; Klaproth szerént 100 rész víztől ment kénsav áll 42,3 kénből és 57,7 savítóból, ezt állítják több Vegytudósok is. Az 1,850 önsúlyú kénsav' 100 része áll 81 víznélküli kénsavból és 19 rész vízből (Dalton). Azon gőzt, melyet a' tömény kénsav magától elbocsájt, ha a' léggel érintésbe jó, nem tartják ugyan egynek a' Vegytudósok; némelyek szerént kén-savacs, mások szerént hev tárgygal bővelkedő-sav 's a' t. — Ha megtekintjük az ángoly kénsav és a' szász kén-olaj' vegyitékét, különböznek egymástól; mert a' szász kén-olaj a' vizös kénsavon kívül foglal magában víznélküli kénsavat is, mely a' vízhözi nagy atyafi-

sága miatt, azt minden honnan mohon magához ragadja, és ezért magát kiterjeszti, hogy a' léghen létező vízzel érintésbe jöhessen, miért gőzformában láthatóvá lesz. Ez a' kén-olaj még abban is különbözik az ángolykénsavtól: hogy az Indigot fölolvasztja.

A' tiszta tömény kénsav minden savak között a' legerősebb, és a' legkevésbé szállékony folyadékok közé tartozik — töménységi lépcsője függ a' víznélküli sav mennyiségétől; az 1,850 önsúlyú, mint emlitém, foglal magában 81 rész víznélküli savat, melly áll egy rész kén és három rész savítóból = $s'' = 501,165$ melly szerént is 40,14 ként és 59,86 savítót foglal magában (Dalton) Égvényekkel, földekkel és savított érczekkel sókat készít, a' gyengébb savakat kötéseikből (a' szén-savat bugyogás közt) kikergeti — a' fojtó-só- és eczet-savakat a' hőmérséklet felső pólczán oldja-fel; nem különben kén-májat, és kén-gyulat-savat alkot. A' súlyag' savakkali öszveköttetését felbontja és kénsavas-súlyagot alkot 's a' t. Az ólmos higanyos válladékokat újra nehezen olvasztja-fel, de a' higanyost sok meleg vízben feleresztve sárga színűvé változtatja. — Meghegezíti a' tejet; felolvasztja az indigot; a' fehérnyével fehér válladékat készít; az ember epe olvadékjával, a' kénsav mennyiségéhez képest, majd sárga, majd zöldessárga olvadékat alkot, melly öt percz alatt sötét zöldre változik. (Orfilla).

Ezen savban létező víznélküli kénsav mennyiségét legjobban megtudhatjuk önsúlyából; mert mentől több víznélküli sav van benne, annál nehezebb és annál nagyobb az önsúlya. Dalton szerént e' következő osztályozatból tudhatjuk-meg: mennyi víznélküli sav vagyon

bizonyos ön súlyú kénsavban; a' harmadik osztály mutatja a' hőmérséklet lépcsőjét Farenheit szerint:

Önsúly.	Víznélkü- li sav.	Farenh. h. m.	Önsúly	Víznélkü- li sav.	Farenh. h. m.
1,850	81	620°	1,769	67	422°
1,849	80	605	1,757	66	410
1,848	79	590	1,744	65	400
1,847	78	575	1,730	64	391
1,845	77	560	1,715	63	382
1,842	76	545	1,699	62	374
1,835	75	530	1,684	61	367
1,833	74	515	1,670	60	360
1,827	73	501	1,650	58,6	350
1,819	72	487	1,520	50	290
1,810	71	473	1,408	40	260
1,801	70	460	1,300	30	240
1,791	69	447	1,200	20	224
1,780	68	435	1,100	10	218

Ezen sav felettébb nagy atyafiságú a' víz-
höz, melly okozza azt, hogy a' kevésb szor-
galommal bedugott edényekben a' levegőben
létező vizet magához vonván önsúlyából ve-
szit; de ellenben terime és általános súlyára
nézve növekszik. E' sav vízzeli keverésekor
felettébb nagy mennyiségű hőt gerjeszt, és
vagy szét fecskendezi a' keveréket, vagy az
üveg edényt repesztí-szét; tehát a' keverést
vigyázva kell véghöz vinni, legjobb ha a' sav-
val keverendő vizet tekeres mozgásba hozzuk
üveg pálczikával, és az edény közepébe vékony
fonalban úgy öntjük a' kénsavat, hogy az az
edény oldalához ne érjen; de még ideje sem
legyen a' víznéli nehezebsége miatt az edény
fenekére szállani (még nagyobb figyelmet érde-
mel a' kénsavnak langgal való keverése); ha a'
keverésekor többé hév nem szármoznék, akkor

a' kénsav már vízzel megtelült. — E' vízhözi vonszodása az oka, hogy akár honnan vizet készít, és azt magához csatolja; azért fokép' a' hőmérséklet felsőbb fokán minden élet müves testet szétbont. Hogyha viasz papiros 's más szénőt tartó testekkel véletlen összekevertetik, mennyiségökhöz képest majd sárgás, majd barnás, majd feketés színt ölt-fel magára a' kén-sav; mert ezen élet müves testekben létező szénő a' kénsavban létező savító csekély mennyiségével szénsavat alkot, és a' kénsavat festi. Ha növevényes testek jönnek vele érintésbe, azokat felbontván nagy mennyiségű szénét alkot, melly alkalommal a' növevényes testek savítójából és gyúljából vizet alkot, és magához kapcsolja; nem különben történik az állati testekkel. A' fanemű testek cukkorrá és tulajdon természetű savvá változnak (Bracconot) 's ennek tulajdonságát követik a' kocsonyát tartó testek is. A' kénsav még az egyes testekre is nagy erővel hat, azokat megsavítja és felolvasztja. Így a' ként melly majd zöld, majd barna színt ölt-fel a' kénsav mennyiségéhez képest.

Felbontatik pedig a' kénsav: 1. meleg, 2. vilány és gálván, 3. savitható (gyúló, szénő, villo 's a' t.) testek által.

Mínthogy a' kénsav részint készítés alkal-mával; részint későbbben más idegen testekkel összekeveredhetik; azért szükséges kipuhatolni kémlelések által, így: a' vízzel feleresztett kénsavat ha megtisztált szénsavas hamaggal megtelüljük 's semmi váladék sem származnék; 's ha vérlúggal, kéngyulatsavas nedvvel sem zavarosodnék meg, akkor sem savított ól-mot, -vasat, -rezet, sem földnemű keveréket nem foglal magában; ellenben ha váladék származnék hozzá

kell adnunk fojtósavat, mellyre ha a' váladék felolvad, akkor ólom nem volt; mert a' kénsavas ólom fojtó sav által fel nem olvad. Hogy ha a' fojtósav által felolvasztott váladékhoz vérlugot adunk, és ez által új váladékszármanék, akkor a' kék váladék vasat, a' barnás pedig rezet jelent; és ha a' vérlúgra semmi váladék sem szármanék: akkor agyag vagy mész volt a' szénsavas hamaggal készült váladékban. — Az ólom jelenlétét még bizonyosan meg tudhatjuk a' kéngyulatsavas nedv által készült váladékról.

Hogy ha a' kénsav sósavat foglalna magában, ekép' kémleltetik ki: a' kénsav felett rágó folyó huyagha mártott papirorost tartunk, mellyre ha fehér gőz ereszkednék-fől a' kénsavból, úgy ebben sósav vagyon jelen; vagy ha a' fojtósav ezüst fehér pelyhes váladékot ad. A' fojtósav jelenlétét meg tudhatjuk: ha a' tömény kénsavat a' görebből lepárolgatjuk, ezt bugyogás hévmérsékletéig melegítvén; mellyre a' szálékonyabb fojtósav lepárolog, mellyet tiszta hamaggal megtelüljük, és megszáritva tűzre teszük, elpuffan. A' szelenium jelentését retekhez hasonló szag árulja-el; a' férjanyt foghagymaszag; vagy ha a' kénsav lepárolása utáni maradékot felolvasztjuk tiszta vízben és kémleljük: 1. kéngyulatsavas nedvvel, melly sárga 2. Mész vízzel, melly fehér 3. felolvasztott kénsavas rézaggal, melly alma színű zöld váladékot alkot s a' t. Lehet a' kénsavban kénsavashamag is (Sulfas kali), melly vagy a' lemezről, mellyen a' kén és salétrom égetése történik, leesik a' csarnok fenekére, vagy az elszaló kénsavacs által elragadtatik, és ennek kénsavvá létekor a' csarnok fenekére hull; a' kénsavashamag a' kénsav lepárolása utáni maradék

vízzel való felolvasztása után jegesedve tűnik-elé.

Noha minden ásványi savak között a' kén-sav legtöbbször használtatik; noha a' többi savak tulajdonságait legnagyobb mértékben képezi, 's bizonyos lépcsőjén víznélküliségének az étetőség legfőbb pólczára emelkedik; midőn ellenben sok vízzel keverve a' legkellemetesebb citromnedvet pótolja-ki. Még is milly különbözők e' savról, hatása tekintetére nézve, az orvosok' véleményi. Azon többi savakkal való összehasonlítások között, mellyeket több tapasztalások bizonyítanak, e' kivonatok érdekesebbek: A' kén-sav mértékletesen használva távolról sem támadja meg olly erőszakosan az emésztés élet' műveit, mint a' fojtósav; és ezért sokkal folytonosabb huzamban használható. Töménysége tekintetében legnagyobb hatásokat hozhatni vele elő, mellyek nem olly hirtelenek, de tartósabbak a' szállékonyabb savakénál. Legnagyobb hatással van az ingerlékenységre, az edény rendszerre, élővérre. Kevésbé látjuk hatni a' fojtó- és só-savaknál az élet mű aljasabb körére, a' nyirkedény rendszerre, és hozzá hasonló életművekre, kevésbé zabolázza meg vegyitékes kicsapongásaikat. — Azonban megjegyzésre méltó, hogy e' savakban létező alap tulajdonos és állandó módosításokat nyer; a' mint a' só- 's villó-savban a' zöldlő 's villó csak bizonyos mértékben veszti-el, összekötetésök alkalmával, tulajdonságokat: úgy a' kén, noha a' savító alá van vetve, mégis világosan előtűnő elemkép tekinthető. És ha a' kén-savat úgy tekintjük mint savítóból 's kénből tökéletes egygyélettet, és ezen kapcsolatban tekintethe veszük mint belterjes savany' tulajdonát: akkor e' savnak, mint tulajdonos hatá-

sait, megjegyezhetjük: 1. mint sav a' feloldást elősegíti; 2. mint savítóval bővelkedő az ideg rendszert felbuzdítja; 3. mint kén az elválasztó tehetséget alapítja; 4. mint belterjes savany az összehúzóást segíti elő. És ezen hatások mikép' sem oszlanak szét egymástól, hanem együtt munkálódva érdeklik az életmives testeket.

Átalánosan véve a' kénsav hat a' rosttal bővelkedő élet mivekre összehúzólag, élettehetségöket felmagasztalva, egyúttal a' felmagasztaltatott ideg-rendszer' működéseit lecsillapítja; ezen okból az izmok' az élettehetség' az üterek' munkálódása' megcsökkenésénél; a' vérzésnél, a' feloszlásra való hajlomnál nagy sikerrel használhatni. Felmagasztalólag hat az áthasonlás életmiveire, mit nagy étvágy, 's még nagyobb vidorság követ. — Az epe', a' hud' elválasztását, főkép', ha az üterek petyhütsége van jelen, lecsillapítja és megkevesíti; több ideig használva ártalmasan hat az emésztésre szolgáló életművekre; szájban szárazságot; fogelvasulást, bőr sápadtságot, gyomorban hideg érzést; szomjat, undort, émélgest, ökröndözést, szagatásokat, hasmenést, 's néha megdühödést okoz — felettébb' sokáig használva nyálfolyást (t. i. helybélileg támadja-meg a' foghúst) alig csillapítható szomjuságot; fehér erősen bevont nyelvet, émélgest, iszonyú fogszagatást okoz; a' fogzománczát felbontja, a' fogakat tökéletesen elrontja, főfájást; lázas állapotot; nehéz, kurta, szagos légvételt, köhögést, vérköpést; melyfájást; sok színtelen hudürítést; szenyves állapotot; nemiösztön csökkenést; elszáradást; néha bőrlehamlást 's több illy sajnálásra méltó állapotot okoz; melly veszedelmes következtések annál hírtelenebbek mentől kevésbe feleresztve használják.

A' tömény-kénsav az életműves testet érintvén nagy életműves test elfajulást okoz; ellágyítja, felolvasztja és tökéletesen felbontja azokat; és az életműves testből csekély maradékot, mint szenet, hagy maga után. Csekély mennyiségben is az embert nagy veszedelembé helyhezheti, melyet többnyire halál követ; fecskendeztessék az a' vérérbe, hol a' vérrrel tüstént össze keveredik; vagy vitessen a' gyomorba, hol gyúladás és elfajulás nagyobb mértékben történik, 's minthogy ezen életmű idegekkel duzs, mellékesen nagy erővel hat az agyra. Külsőkép' alkalmaztatva a' bőrre nagyobb mennyiségben tökéletes elrontást, kisebbben pedig makacs genyedet okoz.

A' megmérgezését bélyegző jelek: fanyar, égető, és fojtó kellemetlen szájj; éles bugyogási meleg a' bázsingban le egész a' gyomorig; maró, tompa fájdalom a' torokban; émélgés; felettébbi hányás (melly ténta feketességű, majd vér, majd üt-eres vérral kevert, a' szájjban keserű fojtó ízt hagy maga után 's márvány kőtáblára hulltakor bugyogást okoz), v. nagy szék rekedés, vagy véres kiürítés; — fájdalom lepi-meg az egész bélcsatornát; szorongatott; és szagos légvétel; a' szív szorongattatása 's elfogódása; sűrű, kicsiny, tömött, rendetlen 's reszkető érverés; igen nagy elbágyadás; hűzamosan tartó bőrhideg; időről időre borzadások; nagy nyughatatlanság; eleinte kevésé most már egészen elváltozott tekintet; az arc és száj izmok rángatodzásai; néha hólyagos kútegek; 's a' lelkihetség sokáig fenmaradása; sokszor a' nelyv, mandolák 's minden egyéb részei a' szájjnak fehér, var idomú kéreggel vannak bevonva, mellynek lehullta után izgató, kínzó és fárasztó köhögés áll elő; a' hang

elváltozik, 's hasonlít a' torokgyékot bélyegzőhöz. A' holt testen észrevehető azon résznek kisebb vagy nagyobb elfajulása, mellyekkel a' kénsav érintésbe jött; majd csak verességet, majd imitt amott daganatokat (mellyek fenésedtek, vagy pép idomuak) szemlélünk (Orfilla).

Azon hatás, melly a' kénsav által történik az életműves testekre, függ (mint felebb emlitém) az ő töménysége lépcsőjétől; de ezen hatás a' feleresztett 's tömény kénsav között nincs egyirányban; mert egy rész kénsav négy rész vízzel feleresztve tizenhatszor gyengébben munkálodik, mint a' tömény kénsav, és ha egy rész kénsavat 50 rész vízzel föleresztünk, belső használatra fordíthatni.

A' tömény kénsavat belsőkép' soha, külsőkép' pedig ritkán használjuk: némelly szömörös húsos kinövések elrontására; de minthogy igen nagy fájdalmat 's makacs foltokat okoz; azért inkább más étető, kevesebb kárral járó szereket használunk. Helling orvos Berlinben először használta a' szemhéj befordulásnál (entropium) mint gyökeres gyogyszert.

A' feleresztett kénsav: mint hűtő, szomjoltó, csekély ingerlő, ingerlékenység felmagasztaló, érzékenység lecsillapító, tengődést 's táplálást mérséklő, nedvek' vegyítékét megváltoztató, rothadást és feloszlást gátló, e' következő esetekben használtatik:

A' hagymázos-rothasztó-patécsos lázokban; zsebrében; fenés torok gyékban; rothasztó epe lázban; vérhasban, rossz indulatú lázzal összekötött kútegeknél, úgymint: vöröshimlő, himlő, bibor 's a' t.; az olyan lázaknál, mellyek csekély erőhiánnyal vannak összekötve; a' folytonos - elhagyó - 's félbenhagyó lázak-

nál a' felettebbi forróság, szomj' lecsillapításául, 's a' torlódás' gátlásául; a' sorvadásnál; lassú evesedéssel összekapcsolt korformáknál; a' felolvasztó hasmenésnél; izzadásnál; 's a' t.

Mint hogy a' vér-edény rendszerre élettehetőséget felmagasztalólag munkálkodik: azért ennek megcsökkenésével járó vérfolyásokban: millyenek a' vérkeh; vérhányás; orvérfolyás; méh-vérfolyás; nagy mennyiségben megeredt aranyér; fogvérzés, Verlhoff betegsége 's a' t.

A' betegesen felmagasztaltott ideg-rendszer izgékonyságával összekapcsolt izom 's véredény rendszerek rendetlen állapotjokban; millyenek csúz, közvény; nemi részek nagy érzékenységek, sok éjjeli mag kiömlés; ráz-méh-ángolykór, görcsös állapotok, navalyatörés, rángatózás, vitus' tánca, 's a' t.

A' nyírkedény-rendszer 's a' nedvek vegyítékbeli hibáinál, millyenek: súly- 's görvélykór, nyálfolyás, idült bőrkütegek (zúzmó, rüh, bugyogvány, bélpokol, 's a' t.) Fischer orvos igen foganatosnak találta a' Haller savanyát bihorláz után hátra maradt bőrvíz-kórságban, főkép' ha gyomor émelgés hányás és sötét hud elválasztása voltak jelen. Leonhárd egy hud-árt gyógyíta-meg Dippel' savanyával. A' hud-kő kiképzésében, midőn a' hibás táplálás-áthasonlás miatt a' villó-savat feloldó savak elegendő mértékben nem készülnek; a' venus nyava-lyában, főkép' ha sülllyel párosul.

A' részegség ellen először Brühl-Cramer ajánlotta, mellynek foganatos voltát Roth orvos többszöri tapasztalással bizonyított-be; a' részegesek félrebeszélésök első lépcsőjén Barkhausen orvos nagy foganattal használta.

Külsőkép' mint gyengén csipő zsongoros és pozsellenes szer használtatik.

A' gonosz indulatú és rothasztó dagoknál, torokgyéknál; zsembrénél; súlyos-venus-rák 's más szétharapodzó fekélyeknél; fügének, főfetegek lassú leemésztésekkel; idült foltos bőrkütegeknél; makacs rühnél; csontbetegségeknel kirétegzést elősegítőleg. — Sokszor használta-tik a' ragadós hagymáznál mint mosdó szer; a' ragadós szemloboknál, főkép' az idült köthártya lobnál, ennek megtágulásánál a' szarv-hártya elhomályosodásánál 's kinövéseinel 's a' t.

Tilalmaztatik ezen sav' használása: az izom rostok, 's vér edények felmagasztaltatott ingerlékenységöknél, főkép' gyúladásos állapotjoknál; úgy a' hökhurutnál; bélcsatorna nagy izgékonyosságánál; székrekedésnél; köldök csömörnél; emésztés csökkenésénél; keményedésekre, savakra való hajlandóságnál; 's a' t.

Nagy vigyázatot érdemel: a' könnyen gerjedékeny egymiknél; a' mell-ráz és méh görcsökre hajlandóknál; a' csecsemőknél; a' dajkáknál, kiknél könnyen tejváltozást hozhat elő. Általánosán a' gyomor bajok', nyomó érzés' a' szivgödörben. Fogvásulás és elrontás meggátlása végett nyákos szereket kell közben közben használnunk. El kell távoztatni ellenben mind azon szereket, mellyek felbonthatják, vagy akár mi módon elváltoztatják, ilyenek: az ércz-savak; égvények; felérnyék; 's a' t.

Ha jól megtekintjük mindazon ellenmérgeket, mellyek e' sav által okozott károkat meggátolják, vagy meg semmisítik; úgy a' Peletier által ajánlott égetett keser-ag legtöbb foganattal használható, mit Orfilla több esetben bebizonyított, kinék tapasztalatiból ezen fővonalat lehet kijegyzeni; úgymint: a' keser-ag hogyha hevenyében az étetés után a' bevitetett kénsavval érintésbe jó, ennek munkálata mega-

kadályoztatik, vagy megsemmisítettik; — de ha hoszasb időre halasztatik: akkor igen csekély vagy épen semmi foganatja sem lesz; mert tudjuk: hogy a' kénsav nem egyenesen mint méreg hat az életművekre; hanem tömötségéhez képest gyúladást, genyedést, életmű elfajulást okoz 's a' t. keser-ag' hiánya miatt más égvényes testeket is használhatni, mellyek közül legnagyobb foganattal alkalmazható a' szappan nagy mennyiségű vízben felolvasztva (meg kell azonban jegyzennem, hogy ezen ellenmérgeket ne nagy mennyiségben használjuk; mert nagy volna az ellen munkálat). Használhatni nyákos fehérszemes szereket, millyenek: a' tej, a' tojás fehére, árpa főzet, 's a' t. Langyos vagy hideg vizet nagy mennyiségben. De az orvostól itt igen sok függ; mert az egyébként tüsténti munkálat mellett megmaradható egymira, halasztás miatt halállal végzi a' megéteztést. Hogy ha már a' sav' hatása lecsillapított, szükséges az előre ment nagy izgatás miatt támadt lobos állapotot, hozzá mért orvaszlással megszüntetni: érvágás; lágyító szerek, egy szóval, mind belső, mind külsőkép' nagy mértékben használtassanak a' lobellenes szerek.

Minthogy a' kénsav majd tömény; majd vízzel, vagy égvénnyel feleresztett állapotban, majd égvénnyel egyesítve, alapokkal összekötetve gyógyszerkép' alkalmaztatható; azért töménységére, keverékére 's alapokkal való összeköttetésére nézve különféle változásokat szenved, mellyek nagy figyelmet érdemelnek; e' szerint a' kénsav vagy épen megtartja tulajdonságait v. kisebb nagyobb mértékben elveszti. Az elsőkhöz tartoznak:

I.

A' tömény kénsav. Gyógyszerként csak tiszta, lepárolt kénsavat használunk. A' tömény kénsav felettébb étető, erős, elrontó tulajdonsága miatt csak külsőkép', és itt is csak ritkán használtatik némelly kinövések életműves elfajulások' leemésztésére, azonban igen nagy fájdalmat 's makacs genyessedést okoz. Használhatni a' szempilla befordulásnál, hogy ha ezen hiba a' szemhéj külsőbőrének kevésbé való megnyúlásától, vagy a' szemhéj felemelő izom tehetetlenségétől származnék. Helling orvos tanácsa szerént egy kis, tömény kénsavba mártott pálczával, az ülő, vagy fekvő helyzetbe tett beteg szemhéján keresztbe vonást teszünk, mind addig, míg a' befordult szempilla rendes helyére vissza nem tér — ezen vonásnak mindazonáltal 3—4 vonalnyira kell távol esni a' befordult szemhéj' szélétől. E' munkálat alatt egy segéd vízbe mártott szivacsral a' lécszeppenő kén savat felszívhatja; ha a' képzelt var néhány nap múlva leesik: de a' szempilla helyre nem áll, szükséges ezen munkálatot ismételni.

II.

A' feleresztett kénsav. Ezen állapotba helyeztetik a' kénsav, ha a' megtisztított tömény kénsavból egy részt (az ausztriai gyógyszerár szerént) 6 rész vízzel feleresztünk. Szükséges, hogy tiszta álltátszó, szagnélküli legyen és erős savanyuságú; 's három nehezék hat lat szörppel egy font vízben feleresztve kellemetes savanyuságú folyadékot alkosson. Adagja változik a' betegség természetéhez, az életkorhoz, és a' beteg egymii állapotjához képest, adhatni

5—10—15 cseppig. A' görcsös és kevésbé lázas állapotnál, főképp' az ingerlékeny egymiknél, adagja legcsekélyebb; nagyobb a' bőrbetegségeknél, szenyves állapotnál; legnagyobb a' szélhűdéses vérfolyásokban, rothasztó lázokban. Sydenham a' rothasztó lázban, gonosz himlőben, 's a' t. nagy mértékben, feleresztve vízzel, adta ital gyanánt. Quarin napjában két latig is felment. Hammick 1—1½ nehezéket 20—24 lat szörppel 2 font vízben felolvasztva használta a' venus fekély és a' mak bezáródásánál. A' hud-kő kiképzése ellen Brande után napjában 10—30 cseppig tiszta vagy cseresnye vízben adhatni. Összekötve fanyar szerekek a' rostos életművek gyengeségöknél; hagymázos-rothasztó lázaknál szálló-izgató vagy égényes szerekek. A' szélhűdéses vérfolyásokban, hasmenésben mákonnyal, fahéj festvénynyel.

A' részegség ellen Brühl — Cramer által feltalált mód (mellyet Éjszakámerikában is nagy foganattal használnak) Brinkle szerint így adatik: a' bor', pálinka', vagy más egyéb szeszes italban gyönyörködőknek rendel ital gyanánt belőlök mennyi nekik tetszik, avval a' megjegyzéssel, hogy italukba feleresztett kénsavat ad, mellyre a' gyógyulás kevés időre bekövetkezik; 's ha vissza esnének elébbi betegségeikbe, ezen gyógymódot ismétleni szükséges.

A' feleresztett kénsavat külsőképp' borogatás, fürdő 's mosdó gyanánt használhatni: a' súlyos — rák — vénusi 's más egyéb szétharapódzó fekélyeknél; torok gyéknél és zsebréknél öblintőképp': orvérfolyásnál, orba fölszíva vagy azt borogatva. A' fej-otvar ellen J. Cramp-ton kenőcsöt (melly 1 rész kénsavból és 8 rész

disznózsírból áll) a' beteges rész' bekenésére ajánl, mellesleg hashajtó szereket, langyos fürdőket 's borongatásokat lágyító főzetekből; gonoszabb esetben zöld szappanból használ. A' hasmenés és vérhas ellen Augustin e' következő állövetet ajánl: 2 lat tölgyfa héjból készült 12 lat szüredékhez egy nehezék feleresztett kénsavat adván.

A' második rendbéliekhez tartoznak:

I.

Haller savanya (Elixirium acidum Hallerii); ez a' tömény kénsav és lang egymértékű vigyázva történt összekeveréséből származik. A' keverés' alkalmával nagy bugyogás, hévség, sötét borsárgaságú szín, és szálló, keresztülható, szűrő, kellemes szag származik; mert ekkor már a' kén-égény kis mértékben készülni kezd, melly okból az égényekhez nagyon közelít. Hatása szállóbb a' kénsavénál, és az emésztő életműveket ennél kevésbé támadja meg. Használható mind azon beteges állapotknál: hol a' kénsav, főkép' ha azok kevés idegi erőhiánnyal kapcsolvák.

II.

Rabell savanya (aqua seu spiritus Rabellii, spiritus sulfurico acidus) három rész langból és egy rész tömény kénsavból áll; átlátszó, tiszta víz világosságú, kellemes, gyengén szeszszagú, erős savanyú ízű. Ingerlőbb az elébinél, hatása is szállóbb. Adagja 5—10—15 csepp.

III.

Dippel savanya (elixirium acidum Dippellii) hat rész langból, egy rész kénsavból áll,

mikhez sáfrán és álkérmes járul. Feltalálója foganatos voltárol dicsekszik a' láb köszvényben és a' hudkő kiképzésében. Adagja 15—20 csepp.

Az austriai gyógyszer-tár szerént készült Haller savanyán kívül más nem találtatik jelenleg a' fenemlitett savak közül, a' gyógyszer-tárookban. És Buchner' helyes véleménye szerént nem csak kénsavat, langot, hanem még kén-bor-savat is foglal magában. Azon ütközésében a' kénsavnak langgal, a' lang egy része felbontatik és készül kén-bor-sav vízzel együtt; a' borsárgaságú színt pedig a' szénsav csekély kiképzése által kapja.

IV.

Illatos festvény (tinctura aromatico acida, elixirium vitrioli Mindsichtii) a' porosz gyógyszer-tár szerént 1 font illatos festvényből 's 1 lat tömény kénsávból készül. Szine barna, illatoszagú. Szállékonyabb, ingerlőbb 's hevítőbb hatású, mint a' fenemlitettek, egyszer'smind gyomor erősítő. Használtatik a' kénsav' kiirt bajokban, hogy ha a' táplálás életműveinek telhetségök csökkentek. Nagy figyelmet érdemel a' lábadóknál a' máj petybütségénél, az égvényekre való hajlomnál. Adagja 20—30—40 csepp.

V.

Theden sebvize (mixtura vulneraria acida Thedenii, aqua vulneraria Thedenii) porosz gyógyszer-tár szerént 3 font eczetből, másfél font langból, 12 lat feleresztett kénsávból, és 1 font habjavett mézből áll. Külsőkép' sebészi sértéseknél, minden rész vesztéssel történteknél; a' vérnek bőr alá öntödésénél; törődésnél; égésnél, 's a' t. a' vízzel feleresztett Theden vi-

zébe mártott tépést a' rontsolt helyre rakva. Szükséges használatánál vigyázni; mert a' tiszta Theden vize majd olly erősen emésztí a' vászon tépést: mint a' feleresztett kénsav maga.

VI.

Savanyú kénsavas szappan (*sapo acidus sulfuricus*) szász gyógyszerár szerént 8 rész faolajból, és 5 rész kénsavból áll. Kevésbé kemény sem ragadós, sem zsíros ne legyen, savanyú ízű, vízzel feleresztve tejszerű folyadékot alkosson. A' táplálás' életművei dugulásánál; mirigyes dagoknál; vízkórságnál. Cornette 12 szemerig adta napjában; Carminati külsőkép' egy terecstől egész egy latig kenetkép'.

VII.

Kén-ír (*unguentum sulfuricum*; *paralyticum*, *ophtalmicum*) 16 lat ideg-írből, 3 nehezék kénsavból, 1 nehezék szerecsen dió olajból áll. Külsőkép' idősült szemloboknál, a' rühben, petyhütségben, köszvényben és csúzban.

Azon dagoknál, mellyek a' sejtszövet' megkeményedéséből a' hajlásokban származtak, Smith és Colbatch e' következő írt ajánlják: Végy kénsavból 3 nehezéket, disznó zsírból 4 latot, keverd össze.

Ide tartozik még: Piderit sebvize (*aqua vulneraria Pideriti ph. rat.*) Rp. *Alcoholis concentrati libras tres.*

Acidi Sulf. Unc. unam et dimidiam

Succi foliorum quercus libr. unam et dimidiam

— *Acetosellae libr. unam*

— *Millefolii libr. semis.*